

HISTÒRIA

Les pellofes del monestir de Sant Pere de Rodes

Per Maria Clua Mercadal^(*), Montserrat Mataró i Pladelasala^(**),
Anna Maria Puig Griessenberger^(***)

Resum

Les excavacions arqueològiques realitzades els anys 1991 i 1992 a la zona dels claustres del monestir de Sant Pere de Rodes (el Port de la Selva, Alt Empordà) van proporcionar 26 objectes paramonetals del tipus pellofa. Concretament es van identificar tres models diferents, amb una tipologia molt particular que no estava recollida en cap dels catàlegs de referència publicats. L'estudi iconogràfic, la recerca de paral·lels i, sobretot, les dades proporcionades per la troballa en context arqueològic de les peces, permeten atribuir les 26 pellofes documentades per a ús intern dels monjos del monestir en el segle XVII o primers anys del segle XVIII.

Paraules clau

Pellofes, numismàtica, troballes monetàries, circulació monetària, monestir de Sant Pere de Rodes

Abstract

Archaeological excavations conducted in 1991 and 1992 in the area of the cloisters of the monastery of Sant Pere de Rodes (Port de la Selva, Alt Empordà) provided 26 items paramonetary type "pellofes" or church tokens. Specifically, we identified three different models of tokens, with a very particular type was not included in any of the catalogs published reference. The iconographic study, research on parallel and all the data provided by the finding in archaeological context of the pieces, 26 tokens can be attributed to the internal use of the monks in the seventeenth century and the early years of the century XVIII.

Keywords

Pellofes, numismatics, monetary discovery, currency, monastery of Sant Pere de Rodes

Recepció: 11/06/2013 • Acceptació: 04/09/2013.

* Gabinet Numismàtic de Catalunya del MNAC. maria.clua@mnac.cat

** Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat de Catalunya. mmataro@gencat.cat

*** Institut d'Estudis Empordanesos. amp.griessenberger@wanadoo.es

INTRODUCCIÓ

El monestir empordanès de Sant Pere de Rodes, situat en els contraforts nord-occidentals del cap de Creus, dins l'actual terme municipal del Port de la Selva, ha estat objecte, al llarg dels anys, de diverses intervencions, tant de caire arqueològic com arquitectònic.

Les peces paramonetals que es tracten en aquest article foren localitzades a la zona dels claustres del monestir durant l'excavació arqueològica realitzada els anys 1991 i 1992 (Fig. 1). Aquesta intervenció formava part d'un ampli programa impulsat per la Direcció General del

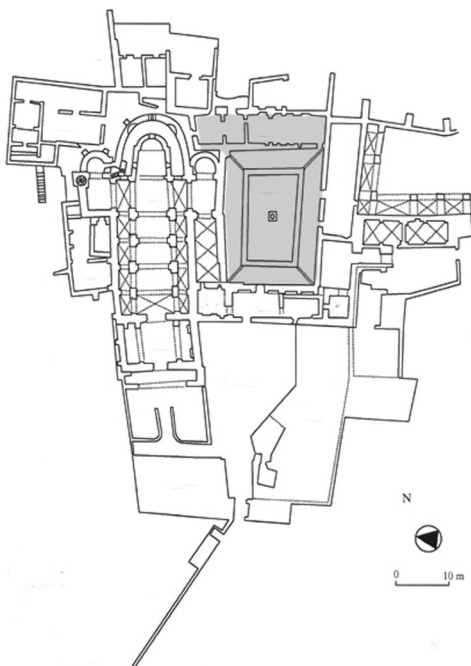

Figura 1. Planta del monestir amb indicació dels claustres.

Patrimoni Cultural del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya que tenia com a objectiu l'estudi global del monument.

La major part de les peces es trobaren a l'espai ocupat originàriament pel claustre vell, conegut també com a claustre inferior del cenobi. Aquesta edificació, datada de final del segle x-inici del segle xi, forma part del primer programa constructiu del monestir, juntament amb l'església i el refectori; uns 150 anys més tard, fou parcialment obliterated amb la construcció d'un nou claustre, de característiques estructurals ja plenament romàniques. Arran d'aquesta actuació, únicament les galeries de tramuntana i de llevant de l'antic claustre varen seguir operatives i en funcionament, malgrat que com a zona un xic marginal i a un nivell de circulació més baix que el nou claustre.

Amb posterioritat, ja en època moderna, aquesta zona va tornar a ser remodelada, ara amb la incorporació d'una estructura important per al funcionament de la casa, com és la cisterna, que s'excavarà al mig del pati del claustre romànic, i la xarxa de canalitzacions que hi conflueixen i que recullen l'aigua procedent dels teulats de les galeries superiors del claustre, que també seran construïdes en aquest moment.

Les peces sobre les quals centrem aquest estudi, conegudes numismàticament com a pellofes, es varen localitzar, precisament, en nivells relacionats amb aquesta darrera fase dels claustres. Una d'elles es va recuperar sobre la volta de l'esmentada cisterna, una altra entre les terres d'un estrat d'anivellament relacionat amb la galeria de llevant del primer claustre que, recordem-ho, s'havia transformat en un espai poc transitat, mentre que la resta es varen trobar en bloc, amagades entre les pedres del tapiat d'un dels arcs d'aquesta galeria.

LES PELLOFES. GENERALITATS

Són molts els investigadors que han treballat sobre les pellofes i que han fet definicions sobre aquest tipus de material. Tots estan d'acord en què es tracta d'unes peces de tipus monetiforme, generalment incuses, és a dir, encunyades només per una cara, amb simbologia i inscripcions de caràcter religiós, majoritàriament fetes amb fines planxes de llautó, que circulaven a l'interior d'algunes comunitats religioses catalanes entre els segles XIV i XIX. Els diccionaris i els glossaris numismàtics també recullen pel terme pellofa la forma d'anomenar en la documentació escrita algunes monedes locals civils incuses, datades entre els segles XIII i XVII. A vegades reben el nom o apareixen en les fons documentals com a ploms, "tantos de missa", "tants de cor" o *nummus missalis*.

Aquestes fitxes eren emprades en catedrals, comunitats eclesiàstiques i parròquies per a premiar els canonges per la seva assistència als actes litúrgics i serveis, com ara misses, capellanies, assistència al cor..., i eren un complement al salari fix. La seva utilitat era múltiple, ja que a més de ser un incentiu a la participació constituïa un mecanisme de control. De fet, es tractava d'un sistema de pagament, ja que les peces rebudes eren bescanviades per numerari de curs general. Segons apunta Elvira Díez en el seu treball sobre les pellofes de la Seu de Lleida (Díez, 2011: 148), en època gòtica, amb la proliferació de capelles on eren enterrats nobles, religiosos i gent acabalada, es va haver de recórrer a aquestes peces per tal de poder incentivar els religiosos a l'assistència a les misses i actes relacionats amb les capelles.

Com hem dit, es tracta de peces monetiformes, que vol dir similar en aspecte a les monedes. Si bé el metall més usat per a la fabricació era el llautó i la llauna, la documentació ens informa que les primeres emissions eren de plom, com és el cas de la Seu de Lleida (Díez, 2011: 167-168). És a causa de l'aspecte prim i fràgil que deriva el nom pellofa. Si bé l'evolució del plom al llautó i la llauna es generalitza en quasi totes les emissions, cal destacar que a Mallorca s'encunyan sempre en plom.

La documentació escrita és de gran interès per al coneixement de les pellofes. En el recent estudi sobre les de la Seu Vella de Lleida, al qual ja ens hem referit, s'han pogut trobar per escrit ordres que manen la fabricació de ploms o pellofes: en un document, datat del 31 de juliol de 1586, es diu que es facin 50 o 65 ploms, tant per als canonges com per al beneficiats; i en un altre document del 1712 es torna a manar fer ploms (Díez, 2011: 150 i 155). D'igual interès són les notícies sobre troballes de nous materials a l'entorn d'aquestes peces, com ara d'encunys per a fabricar-les; l'any 2006, mentre es restaurava l'escultura de la Verge a l'Hospital de Santa Maria de Lleida, es va descobrir un encuny per a fer les pellofes del tipus aniversari de la Seu (Díez, 2011: 168-172). Un altre cas a destacar és la troballa dels encunys per a fer pellofes de Santa Coloma de Queralt (Crusafont, 1990: 436-437). També es conserven encunys de pellofes de l'església de Sant Esteve d'Olot, una troballa de gran interès, ja que es van identificar 15 instruments (Crusafont, 1990: 219). Cal tenir en compte que el descobriment d'eines de fabricació, tant de pellofes com de monedes, és excepcional, ja que quan aquestes deixaven de fer servei es destruïen per tal d'evitar-ne un ús fraudulent.

El sistema de fabricació és senzill: com que les pellofes eren incuses només es requeria l'ús d'un encuny que, en ser colpejat sobre les lleugeres planxes de llautó o llauna, deixava la imatge de l'anvers en negatiu en el

revers. Les de plom es feien amb la tècnica de la fosa i amb motllos. Sobre el procés de fabricació la documentació escrita també ens aporta testimonis molt detallats, que pensem es poden extrapolar a la resta de pellofes conegudes. La documentació de la Seu de Lleida relata que els encarregats de la fabricació eren els ferrers i els calderers, i és possible que el gravat el fes un argenter (Díez, 2011: 172-175). També a partir de la documentació conservada sobre les pellofes de la Seu de Vic es pot seguir tot el procés de producció: el 18 de maig de 1670 els administradors van pagar 2 lliures i 8 sous a un argenter de Vic per haver fet els motllos i els encunys per encunyar els ploms de La Pietat; també paguen 7 lliures, 16 sous i 8 diners per a comprar el llautó, que venia de Girona; el dia 24 paguen a un argenter de Vic 3 lliures i 10 sous per a picar els ploms; i el 13 de juny, quan la feina ja està feta, paguen a un fuster 2 lliures i 6 sous per una capseta amb pany i clau per a guardar els ploms (Crusafont, 1990: 329).

Es considera que l'origen de les pellofes remunta al segle XIV i que el seu ús perdura fins al XIX, mentre que els segles de major importància són del XVI al XVIII (Crusafont, 1990: 43). Sovint, però, es fa difícil donar cronologies precises, si no és que les peces portin la data inscrita o la documentació ens la determini. Així, tornem a insistir en el valor de la documentació escrita. Un clar exemple el tenim en un document de Vic de l'any 1368 en què es relacionen els béns d'un beneficiat entre els quals hi ha "*unum saquet cum xxxvi contados de lauto*" (Crusafont, 1990: 321). Un altre podria ser el de Santa Coloma de Queralt, que ens informa que l'any 1373 es va obtenir privilegi per a fabricar ploms i així poder obligar els clergues a les funcions que els hi pertocaven de cor; també es té notícia d'una nova emissió el 1565 (Palau, 1989: 36). La perduració de les pellofes en el temps és gran: en el cas de Santa Coloma de Queralt, els ploms de 1373 es van guardar en un armari fins al 1741, any en què es va manar la seva fosa (Palau, 1989: 37).

Les celebracions que es "pagaven" mitjançant les pellofes, ja fos cants al cor, matines, pregàries, bodes, enterraments, misses d'aniversaris, etc., tenien una remuneració diferent. Aquest és el motiu pel qual les pellofes d'un mateix centre tenen certes diferències, ja sigui iconogràfiques, de diàmetre o, fins i tot, del tipus de metall. De vegades el valor de la peça es reflectia en el gravat; a l'església de Betlem de Barcelona, per exemple, les pellofes porten un numeral i una R (rals?) (Crusafont, 1990: 107). El valor també podia venir donat pel material amb què s'havia fabricat la pellofa: un cas interessant és el de l'església de Santa Maria de Mataró, en què les pellofes de llautó servien per als funerals i les de llauna per als actes fundats (Crusafont, Rovira, 1993: 29).

Un cop presentades les característiques bàsiques i molt generals de les pellofes, perquè servien, com es fabricaven, quines característiques iconogràfiques tenien i en quina època es van encunyar, passarem a analitzar els exemplars trobats al monestir.

LES PELLOFES DE SANT PERE DE RODES. DESCRIPCIÓ DEL MATERIAL

Tots els exemplars de les pellofes localitzades en el monestir comparteixen trets iconogràfics similars, malgrat les diferències de diàmetre. En totes es troben dues claus encreuades, tot i que es pot diferenciar tres variants (vegeu l'inventari detallat):

Tipus A: claus encreuades amb una tiara amb ínfules llargues als costats (*vid.* inventari n. 26). D'aquesta només es conserva un exemplar en estat fragmentari, fet que no permet completar la descripció (Fig. 2).

Tipus B: claus encreuades amb una tiara o mitra a sobre, amb una orla de punts gruixuts al voltant (*vid.* inventari n. 2-13) (Fig. 3).

Tipus C: claus encreuades amb una M a sobre, amb una orla de punts gruixuts al voltant (*vid.* inventari n. 14-25 i 27) (Fig. 4).

La semblança entre les pellofes del tipus B i C és tan remarcable que, fins i tot, es pot suposar que serien molt properes en el temps i que podrien

Figura 2. Exemplar de pellofa del tipus A (número d'inv. 26; foto M. Mataró).

Figura 3. Exemplar de pellofa del tipus B (número d'inv. 8; foto M. Mataró).

Figura 4. Exemplar de pellofa del tipus C (núm. d'inv. 24; foto M. Mataró).

tenir un origen comú, ja que només varia l'element central, la tiara o la M. La pellofa del tipus A, en canvi, és de major diàmetre, i tot i tenir una iconografia similar, podria ser d'un altre moment, potser posterior a les del tipus B i C, com defensarem més endavant.

Les claus

L'element comú a les tres tipologies és el de les claus creuades o en sautor, amb l'anella en forma de cor o de pica a la part inferior, amb una canya que presenta un topall sobre l'anella i amb una pala rectangular amb una decoració reticular a manera de dents. Aquestes claus són idèntiques en els tipus B i C, mentre que les de l'exemplar del tipus A no s'acaben de veure bé.

Les *clavis* són el símbol parlant de sant Pere, utilitzat des del segle v (Réau, 2002: 50); poden ser una o dues, una d'or i l'altra de plata, per representar les claus del cel i de la terra, que poden obrir i tancar, lligar i deslligar, absoldre o excomunicar. La relació de sant Pere amb les claus es coneix a partir del passatge 16, 16-19 de l'evangeli de Mateu; a partir d'aleshores les claus queden vinculades als papes, successors de sant Pere, i s'usen en l'heràldica papal.

Les claus creuades són molt usades en la temàtica de les pellofes, atès que són moltes les esglésies i les capelles dedicades a sant Pere. Uns paral·lels a les pellofes trobades al monestir són les de Sant Pere d'Àger, usades molt probablement a l'església de la col·legiata arxiprestal, amb una data *postquem* 1492 i fins a final del segle XIX (Crusafont, 1990: 79). A Sant

Pere de les Puel·les de Barcelona s'atribueixen moltes pellofes, fins i tot una sèrie amb claus, però amb escassa informació documental (Crusafont, 1990: 110). En canvi, es té molta informació sobre les pellofes de Sant Miquel de Cardona, amb una sèrie important, fins i tot amb claus creuades; en relació amb aquestes se sap que el càrrec de bosser funcionava des del 1664 (Crusafont, 1990: 134-135). Les pellofes amb claus de Sant Pere de Ripoll també són similars estilísticament a les de Sant Pere de Rodes (Crusafont, 1990: 263), com les de l'església de Sant Pere de Terrassa, datades al segle XVII (Crusafont, 1990: 301-302). Un darrer exemple podria ser el de l'església de Sant Pere de Figueres (Crusafont, 1990: 163), amb unes claus creuades molt iguals a les del monestir, però amb un estil cronològicament més modern (Fig. 5).

La tiara o la mitra

Un altre element comú als tipus A i B és la tiara o la mitra. En el cas de la única pellofa del tipus A, l'estat de conservació no permet una lectura molt acurada de la imatge; les pellofes del tipus B, en canvi, amb un total de 12 exemplars, sí que proporcionen una figura molt més detallada. L'ús de l'emblema de la tiara o la mitra, així com de les claus, per part del monestir de Sant Pere de Rodes, que de fet és un símbol papal, és una de les prerrogatives de què disposaven els abats del monestir des del segle XIII (Clavaguera, 1986: 50).

Figura 5. Pellofes conegudes procedents de l'església de Sant Pere de Figueres (foto extreta del catàleg de subhastes numismàtiques Aureo & Calicó, Subhasta numismàtica, col·lecció Llorenç Balsach 2008, núm. 5467 i 5474).

Darrerament també s'ha considerat l'ús d'aquesta divisa en altres suports, com són les marques aparegudes sobre unes mesures de ceràmica localitzades en l'excavació d'una casa del poble de Santa Creu de Rodes (Mataró, Ollich, Puig, 2010-2011: 93); no obstant la suposada identificació, les claus aquí no estarien disposades a sautor sinó enfrontades.

Sabem que la iconografia pot mostrar sant Pere vestit d'apòstol o de papa (Réau, 2002: 50); si va amb els atributs papals acostuma a portar la tiara. L'origen de la tiara papal l'hem de buscar en la corona amb tres nivells simbolitzant el cel, la terra i el submón, amb la qual alguns déus eren coronats; també es representaven amb tiara els monarques assiris i perses. Així, la tiara papal o *triregnum* és una mitra alta amb tres corones o diademes, que representaran el papat des del segle XIV. En el cas dels dos dissenys de mitres de les pellofes del monestir, les cintes o les ínfules tenen una disposició diferent: en el tipus A estan onejant als cantons de la mitra i en el tipus B estan penjant.

Hi ha moltes pellofes catalogades amb la tiara i les claus. Uns exemples poden ser el de Sant Pere de Ceret (Crusafont, 1990: 141) o el de Santa Maria de Prats del Rei, on la imatge de la pellofa és idèntica a la del segell parroquial del 1732 (Crusafont, 1990: 247). Igual passa a Sant Pere de Ripoll, on el segell parroquial de l'any 1717 és la gràfica de les pellofes, tot i que s'hi incorpora una V, una M o una C com a marques de valor (Crusafont, 1990: 263). A la Seu de Vic segueixen el mateix sistema, les claus i la tiara amb diferents marques de valor (Crusafont, 1990: 321). A Sant Pere de les Puel·les de Barcelona es troben pellofes amb claus i tiara, però és el diàmetre el que marca el valor de les peces (Crusafont, 1990: 110). També a Sant Pere de Figueres s'atribueixen unes pellofes amb les claus, la tiara i una marca de valor (Crusafont, 1990: 163).

La M

Les 13 pellofes del tipus C mostren les claus creuades i una M majúscula de traç lineal. La simbologia associada a la lletra M pot ser molt àmplia: en números romans respon al mil, en numerologia correspon al valor 4, també pot ser el numeral bizantí per indicar 40 *nummi*, en esoterisme, representa l'amor i la saviesa, i segons la religió cristiana s'associa a la inicial del nom de la Verge Maria.

A què pot respondre la M en les pellofes de Sant Pere de Rodes? Si busquem una resposta en pellofes conegudes i ben atribuïdes només ens

podem remetre al cas de les peces de l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona, en les quals la M es disposa sobre unes ones i esdevé el símbol parlant de l'església (Crusafont, 1990: 109 i 386-387, núm. 1.200-1.238), igual que les de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona (Crusafont, 1990: 110 i 388-389, núm. 1.256-1.259). No es pot interpretar, en canvi, la pellofa de llauna amb una lletra M de l'església de Sant Pere de les Puel·les (Crusafont, 1990: 110 i 390-391, núm. 1.323) o la pellofa amb una M gravada de la sèrie que correspon a l'església de Sant Feliu de Sabadell (Crusafont, 1990, p. 264 i 434-435, núm. 2.070). També Sant Pere de Terrassa té uns tipus molt igual a les peces del monestir, amb la M entre claus, sense una clara explicació (Crusafont, 1990: 300-301 i 444-445, núm. 2.193).

Si busquem una interpretació de la lletra M a partir de les advocacions de les capelles del monestir, sabem que una estava dedicada a Sant Miquel, protector dels peregrins, i que el 1666 hi ha notícies d'un altar dedicat a la Mare de Déu de la Cova. Podria la M de les pellofes trobades al monestir respondre a aquestes capelles?

La gràfila

Tot i tenir 26 pellofes identificades, es fa difícil trobar una peça en què la gràfila estigui en perfecte estat de conservació. En el cas de la pellofa del tipus A, aquesta és pràcticament inexistent. En les dels tipus B i C, malgrat faltar un bocinet en la majoria de les peces, es pot veure com les gràfiles són similars, fins al punt que es podria deduir que van ser fetes per una mateixa mà. Les pellofes del tipus B, que són de diàmetre més gran, tenen entre 27/26 punts a la gràfila, i les del tipus C, 22 punts. Aquest tipus de decoració, punts grossos lleugerament separats, es pot trobar en pellofes fetes a la Bisbal, a l'església de Sant Feliu de Girona i, també, en algunes pellofes de Manresa que, a més, porten inscrita la data de 1714.

IDENTIFICACIÓ DE LA PROCEDÈNCIA

L'assignació de les pellofes a un lloc de culte o congregació religiosa pot ser molt clara i evident si la peça té gravada una inscripció o un símbol parlant d'aquesta, o bé si es compta amb una documentació escrita que avaluï les diferents emissions. A cops, però, pot resultar molt difícil, i fins i tot arriscada, si l'únic indici que pot servir de guia per a l'atribució és el lloc de troballa.

Col·leccions antigues com les de Vila Sivil, Joan Baucis i Colomines, han proporcionat un catàleg ampli de pellofes i d'atribucions (Crusafont, 1983), però cap de les pellofes catalogades en les obres generals de referència del territori català (Crusafont, 1990) o del sud de França (Bonnel, 1958), ens faciliten un paral·lel exacte per les peces trobades a les excavacions dels claustres de Sant Pere de Rodes. Per això, i seguint l'exemple d'investigadors com Botet i Sisó, Marqués, Colomines, Bonet o Crusafont, a més dels recents treballs de Díez, intentarem justificar l'atribució de les peces trobades al monestir de Sant Pere de Rodes més enllà del símbol parlant del monestir gravat en les pellofes.

Com ja s'ha comentat, hi ha casos, com el de les pellofes de la Seu Vella de Lleida, en què la documentació escrita és abundant i permet reconstruir tot el món que envolta les pellofes, la fabricació, la iconografia i els usos, amb la particularitat de comptar amb més de 10.000 exemplars conservats (Díez, 2011: 147-178). En el cas de Sant Pere de Rodes, en què les fonts documentals estan disperses i les d'època moderna molt poc estudiades, hem de cercar els paral·lels en una sèrie d'escuts o senyals heràldics gravats en diferents suports.

El primer és un emblema abacial del segle XV, que mostra un bàcul que suporta un escut en el qual hi ha les claus creuades, la tiara amb les tres corones i dues rodes sobreposades (Masmartí, 2009: p. 78). Si bé no és un símil directe, els elements que s'hi representen són els del monestir. El segon és la fita coneguda com "les Claus de Sant Pere", que delimitava els termes de Roses i de Sant Pere de Rodes, i que segons els investigadors representa l'emblema tradicional de l'abadia del monestir. La fita cal situar-la cronològicament en els segles XVII i XVIII, en el marc del litigi pel terme municipal de Roses iniciat en el 1672 i que continua fins al 1787 (Badia, Bofarull i Carreras, 1996: 1.483-1.484). Si bé les claus de la fita estan disposades de manera contrària a la de les pellofes dels tipus A i B, amb l'anella a dalt, i presenta dues rodes, una a cada costat de les claus, la tiara té una decoració similar. Cal esmentar, finalment, l'escut heràldic que es conserva a la façana de la casa coneguda com a Palau de l'Abat de Llançà, datat de l'any 1677, en què les claus disposades a sautor presenten una roda a cada costat i la tiara al damunt, coronada per un barret del qual pengen uns cordons de cinc borles.

El darrer dels elements que ens podria servir com a paral·lel, tot i que té una cronologia molt més moderna que la de les pellofes, és el del dos segells publicats per Sagarra (Sagarra 1932: 312, doc. 4.840 i 4.841, làm. CCCLII). Es tracta de segells del monestir, de la institució, no de cap abat

concret. El primer és un segell rodó, de 24 mm de diàmetre, d'hòstia vermella, que es conserva a l'arxiu episcopal de Barcelona, a la secció Ordes; Sagarra el descriu: tiara i claus encreuades, dessota una roda, sense llegenda. El segell es troba al peu d'unes lletres dimissòries, datades a Barcelona el 17 de març de 1795, atorgades per fra Carles de Barré, degà i superior del reial monestir de Sant Pere de Rodes, a favor de fra Francesc Huguet, monjo de dit monestir, perquè pugui rebre el presbiterat. El segon és també un segell rodó de 35 mm de diàmetre, de lacre vermell i es conserva a l'arxiu provincial d'Hisenda; Sagarra el descriu: tiara i claus entre dues rodes, amb la inscripció R M^o S PEDRO DE RODAS. El segell és en un certificat fet per Miquel Sabater, monjo secretari capitular, datat del 18 d'octubre de 1817, pel qual testifica que a 27 d'octubre de 1809 queda vacant la dignitat de l'obreria del monestir per haver mort fra Ramon de Macelí, que l'ostentava. El document està segellat amb les armes del capítol.

La composició del segell del 1795 (Sagarra 1932: 312, doc. 4.840) és el més similar a la pellofa del tipus A, la qual, com ja s'ha apuntat anteriorment per raó del seu estil iconogràfic, sembla que seria la més moderna de totes les trobades al cenobi. Les peces catalogades per Sagarra mostren una evolució iconogràfica de l'emblema del monestir al llarg del temps. En comparació a aquestes, les imatges esquemàtiques de la resta del conjunt de pellofes podrien correspondre, molt probablement, a un moment anterior a aquests segells.

CRONOLOGIA

Considerem que les pellofes localitzades al monestir de Sant Pere de Rodes, per l'estil iconogràfic i a partir de tots els paral·lels heràldics mostrats, així com pels arguments arqueològics que exposarem tot seguit, cal situar-les dins del segle XVII i no més enllà del primer quart del XVIII. La troballa d'aquestes peces al costat d'un ardit de l'arxiduc Carles⁽¹⁾ ens corrobora aquesta datació, tot i que la moneda està molt alterada a causa de la seva llarga deposició en el subsòl. Aquests ardots van ser encunyats durant els anys de la Guerra de Successió a Barcelona i es coneixen emissions des del 1708 fins al 1711 (Botet i Sisó, 1908-1911: 204-205). Per a la seva fabricació

1. Arxiduc Carles, 1705-1714, Barcelona. Ardit. a/ B- (c); r/ (2. di.anno.17-); AE, 1.09 g, - h (Botet, 1908-11: 989-992).

es van reencunyar ardis de regnats anteriors, motiu pel qual les peces tenen un disseny molt senzill. Els ardis de la Guerra de Successió van circular durant molt temps, però s'ha de tenir present que després de la guerra van ser desmonetitzats i amb diferents crides es va demanar la seva retirada (Botet i Sisó, 1908-1911: 217-218). A més, amb el Decret de Nova planta, l'any 1716, les emissions privatives de cada territori varen deixar de ser vigents i es va fer una moneda comuna per a tot el territori hispà. La troballa d'aquesta moneda –junt amb el grup més nombrós de pellofes, les del tipus iconogràfic B i C–, podria determinar una cronologia dins del segle XVII o dels primers anys del segle XVIII.

La data límit per a les pellofes hauria de ser el 1798, any en què els frares abandonen el monestir per instal·lar-se primer a Vila-sacra i, anys més tard, a Figueres. En relació amb el trasllat de la comunitat, potser s'hauria de revisar el grup de les pellofes de Sant Pere de Figueres, ja que recorden les iconografies utilitzades en les peces identificades al monestir.

L'època proposada per a l'encunyació i l'ús d'aquestes pellofes s'inscriu en un moment d'una certa esplendor del monestir, que es materialitza en la reforma d'alguns dels edificis existents i en una major ocupació de l'espai mitjançant la construcció d'elements de nova planta. Destaquen les actuacions d'una certa envergadura que es realitzen a l'església, amb la incorporació d'un cor elevat, d'una galeria alta a les naus laterals, dels retaules, i amb la realització de l'estucat i de l'esgrafiats de la torre campanar; també les que es porten a terme en el claustre, amb el recreixement de les ales nord i la construcció de noves cel·les (Lorés, 2002), i les que es fan a la casa de l'abat substituint l'embigat de fusta per una coberta de volta de canó i repavimentant tota la planta baixa. A aquest conjunt de reformes, cal afegir les noves obres, bastides en aquest moment, que tenen, sens dubte, un cost econòmic important: les sagristies noves adossades a la façana nord del vell cenobi, el bloc de dependències de la façana sud i el cos del bloc d'entrada, entre altres.

La despesa de les obres portades a terme en aquest moment es degué afrontar, sens dubte, amb el benefici de les rendes del monestir, incrementades ara, molt possiblement, gràcies a la producció de la vinya. No obstant això, la documentació de l'època, especialment els protocols notariais i els diversos llibres de visites, reflecteixen la precarietat de la comunitat monàstica, fortament agreujada per la inestabilitat que causa la guerra al llarg dels segles XVII i XVIII i que la precipita vers un declivi inevitable. Se sap que al 1720 hi ha 8 monjos al monestir (*Catalunya Romànica*, 1990: 675).

CONCLUSIONS

La primera conclusió general que s'obté a partir d'aquest estudi és que el món de les pellofes és complex, encara molt desconegut i ple de contrastos. Algunes emissions, com ara les de Cardona, Girona, Lleida, Queralt, Vic o Vilafranca del Penedès, estan molt ben seriades i contextualitzades, gràcies a la documentació escrita, mentre que, per contra, existeix un gran desconeixement sobre moltes peces, amb atribucions encara per confirmar, les quals, sense l'estudi en arxius documentals o la troballa arqueològica de nous exemplars, seran difícils de completar.

Malgrat les dificultats exposades i no disposar de referències documentals, són diverses les raons per les quals considerem que podem atribuir al monestir de Sant Pere de Rodes les pellofes trobades en estratigrafia a la zona dels claustres. En primer terme, és significativa la troballa del conjunt localitzat en el tapiat del mur, probablement resultat d'un amagatall, com si haguessin estat totes plegades dins la bosseta d'un monjo, fet abans de poder-les bescanviar per moneda de curs oficial. A més, cal tenir present que s'han identificat exemplars amb un doble o triple repicat, junt amb exemplars encunyats perfectament, fet que ens mostraria l'acceptació per part dels monjos de peces "defectuoses" però conegudes.

El segon argument seria el de la iconografia lligada amb l'heràldica del monestir, amb grans paral·lels amb els segells i els escuts conservats. Per comparació amb altres esglésies, veiem que és freqüent combinar les claus de sant Pere amb la tiara, amb exemplars de només claus i fer així tot una sèrie de valors.

És interessant, també, la presència de tres models per a pagar, molt probablement, serveis diferents, els quals es distingeixen pel diàmetre i la iconografia –les claus de sant Pere i la tiara, tipus A i B, i les claus amb la M–.

Totes aquestes dades ens permeten deduir que les pellofes trobades a la zona dels claustres de Sant Pere de Rodes van ser encunyades per a ser usades dins el mateix monestir.

INVENTARI

Tapiat de l'arc del claustre antic (UE 5224)

Pellofa (tipus B); a/ claus creuades amb tiara al damunt:

- 2⁽²⁾- Lla, 0.56 g, 21 mm
- 3- Lla, 0.53 g, 21 mm
- 4- Lla, 0.51 g, 21 mm
- 5- Lla, 0.48 g, 20 mm
- 6- Lla, 0.47 g, 21 mm
- 7- Lla, 0.46 g, 20 mm
- 8- Lla, 0.41 g, 21 mm
- 9- Lla, 0.39 g, 20 mm
- 10- Lla, 0.35 g, 20 mm
- 11- Lla, 0.31 g, 21 mm
- 12- Lla, 0.28 g, 21 mm
- 13- Lla, 0.16 g, 19 mm (fragment)

Pellofa (tipus C); a/ claus creuades amb la lletra M al damunt:

- 14- Lla, 0.40 g, 19 mm
- 15- Lla, 0.37 g, 18 mm
- 16- Lla, 0.36 g, 19 mm
- 17- Lla, 0.35 g, 19 mm
- 18- Lla, 0.33 g, 19 mm
- 19- Lla, 0.29 g, 19 mm
- 20- Lla, 0.28 g, 18 mm
- 21- Lla, 0.26 g, 18 mm
- 22- Lla, 0.26 g, 18 mm
- 23- Lla, 0.23 g, 18 mm
- 24- Lla, 0.17 g, — mm (fragment)
- 25- Lla, 0.12 g, — mm (fragment)

Nivell sobre la volta de la cisterna del pati (UE 5331)

Pellofa (tipus A); a/ claus encreuades amb tiara amb ínfules llargues al damunt:

- 26- Lla, 0.26 g, 23 mm

Sòl de pas a la galeria de llevant del claustre antic (UE 6000)

Pellofa (tipus C); a/ claus encreuades amb la lletra M al damunt:

- 27- Lla, 0.38 g, 18 mm

2. El núm. d'inv. 1 correspon a l'ardit de l'arxiduc Carles.

U.E. 5224

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

U.E. 5331

26

U.E. 6000

27

BIBLIOGRAFIA

- BONNEL, Eliacin, "Numismatique catalane. Pallofes et méreaux", *Musée Numismatique Joseph Puig*, Perpinyà, 1958, p. 21-34.
- BOTET I SISÓ, Joaquim, *Les monedes catalanes*, 3 vols., Barcelona, (1908-11).
- BOTET I SISÓ, Joaquim, "Les pellofes de Girona: la Seu i Sant Feliu", *Obra numismàtica esparsa i inèdita de Joaquim Botet i Sisó*, Barcelona, (1997), p. 395-408.
- CLAVEGUERA, Josep, *Llançà. Notes Històriques*, Barcelona, 1986.
- CRUSAFONT, Miquel, "Pellofes catalanes segons el recull de J. A. Bonet i Bofill", *Acta Numismàtica*, 13, (1983), p. 189-223.
- CRUSAFONT, Miquel, *La moneda catalana local*, Barcelona, 1990.
- CRUSAFONT, Miquel; ROVIRA, Josep, "Monedes eclesiàstiques d'ús interior de Santa Maria de Mataró: les pellofes o ploms", *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, 93, (2009), p. 27-31.
- DÍEZ, Elvira, "La función de los plomos o 'pallofas' en la catedral de Lleida. Nuevos hallazgos documentales y arqueológicos, siglos XVI-XVIII", *Nymisma*, 255, (2011), p. 147-178.
- DÍEZ, Elvira, "Les pellofes de la Seu Vella de Lleida, segles XVI-XVIII (I part) i (II part)", *Acta Numismàtica*, 41-42, (2011-2012), p. 255-273 i 275-292.
- MARQUÈS, Jaume, "Colección de pallofas de la Catedral de Gerona", *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, XIV, (1960), p. 155-169.
- MASMARTÍ, Sònia; SERNA, Erika, "Un contracte d'obres del monestir de Sant Pere de Rodes (1573)", *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 36, (2003), p. 125-135.
- MASMARTÍ, Sònia, *Sant Pere de Rodes, lloc de peregrinatge*, Barcelona, 2009.
- MATARÓ, Montserrat; OLLICH, Imma, PUIG, Anna Maria, "Unes mesures de ceràmica trobades a Santa Creu de Rodes (el Port de la Selva, Alt Empordà)", *Arqueologia Medieval. Revista Catalana d'Arqueologia Medieval*, 6-7, Barcelona, Associació Catalana per a la Recerca en Arqueologia Medieval, (2010-2011), p. 90-99.
- PALAU, Salvador, "Pellofes o ploms (nummus missarum) de Sta. Coloma de Queralt", *La Veu de l'Anoia*, 366, (1989), p. 36-37.
- RÉAU, Louis, *Iconografía de los santos: de la p a la z*, Barcelona, 2002.
- SAGARRA, Francesc de, *Sigillografia catalana. Inventari, descripció i estudi dels segells de Catalunya*, Barcelona, 1932.